

TŐZSÉR ÁRPÁD

Emberagyag *contra* kristályfogalmak

Zbigniew Herbert és Czesław Miłosz barátsága és kontroverziája

TŐZSÉR ÁRPÁD (1935) Pozsony

Ha a magyar olvasókat megkérdeznénk, ki az újabb kori lengyel költészet két legismertebb alakja, a legtöbben valószínűleg Czesław Miłoszt és Zbigniew Herbertet neveznék meg (helyesen). De azt már kevesen tudnák a válaszadók közül, hogy ez a két, valóban nagyon jelentős lengyel költő életében, enyhén szólva, nemigen szívelte egymást.

Pedig fiatal korukban még szoros barátság fűzte őket össze. A Herbertnél tizenhárom évvel idősebb Miłosz 1960-ban már a szláv irodalmak professzora, méghozzá az USA-ban, a Berkeley egyetemén, s mint jeles és befolyásos személyiség, angol nyelven ismerteti és népszerűsíti Zbigniew Herbert verseit, Herbert viszont mint mesterére tekint az idősebb Miłoszra.

1968-ban aztán hirtelen megszakad a barátságuk.

Herbert, Miłosz meghívására, Kaliforniába, Berkeleybe látogat. Egy este a Carpenter házaspárnál, John és Bogdana Carpenternél, a lengyel irodalom jeles műfordítójánál vendégeskedtek, s a két költő ott veszett össze egy életre.

Miłoszról életrajzírói általában elmondják, hogy társaságban szeretett meglepő dolgokkal előrukkolni, magyarul: provokálni, Carpenteréknél is csakhamar kijelentett valamit, amin a társaság, főleg Herbert, megbotráncozott.

Tehát 1968-ban vagyunk, Carpenterék asztalánál a téma főleg az akkori közép-európai események, amelyekkel kapcsolatban Miłosz azt találja mondani, hogy Lengyelország a legjobban tenné, ha csatlakozna a Szovjetunióhoz. Erre Herbert paprikavörösen felugrik, s keresetlen szavakkal elmondja, hogy mit gondol Miłosz kijelentéséről és ezek után magáról Miłoszról is. Utána még sokáig vitatkoznak, a részletekre viszont később már nem emlékeznek, mert jócskán beborozva mondták, amit mondtak. Évekkel később Herbert felesége azonban úgy emlékszik, hogy Miłoszné az eset után többé látni sem akarta „Zbyszeket”.

Következik közöttük a „hidegháború”, a különféle kölcsönös, sértő nyilatkozatok és megjegyzések kora.

A jelekből úgy tűnik, hogy Herbert az engesztelhetetlenebb, az 1992-ben megjelenő *Rovigo* című kötetében közzéteszi a *Chodasiewicz* című maró verspamfletjét, amely látszólag ugyan a 20. század első harmadában élt Vlagyiszlav Hodaszevics nevű orosz költőről szól, de mindenki tudja, hogy tulajdonképpen Miłosz volt a céltábla.

A békülés irányába Miłosz teszi meg az első lépést, 1998 májusában felhívja telefonon Herbertet, s – Herbertné elmondása szerint – úgy beszélgetnek hosszú-hosszú percek át, mintha az előző években mi sem történt volna köztük. S Herbertné azt is megjegyzi, hogy a beszélgetés a férjét napokra, hetekre felvillanyozta.

Herbert ekkor már súlyos beteg, s két hónap múlva meg is hal. A temetésén Miłosz is jelen van, a költő barát és jeles ellenfél sírjára egy szál piros rózsát helyez.

Vannak, akik a két nagy költő egymás iránti ellenérzéseit nemcsak 1968-tól, hanem már jóval korábban is észlelni vélik. Herbert kritikusa (Tomasz Tomasik) például a költő egyik legismertebb versében, a *Fortinbras gyászénekében* (1961) is a két költő ellentétét érzi feszülni. (A verset Herbert egyébként éppen Miłosznak ajánlotta.) Fortinbras, mondja Tomasik, úgy ítélkezik Hamlet fölött, mint a Chodasiewicz-vers költője Hodaszevics (illetve Miłosz) fölött.

Lehet, hogy így van, de nekünk, olvasóknak nem a két alkotó konfliktusai az igazán érdekesek (azok sem közömbösek persze), hanem az, hogy ezekből az ellentétekből nagy versek születtek, s ezek a művek arról tanúskodnak, hogy a két költő az ellenérzéseik ellenére is tisztában volt a másik nagy jelentőségével, fontosságával.

Úgy, ahogy Fortinbras is tisztában van Hamlet nagyságával. Csak azért bírálja a herceget, mert az, szerinte, „kristályfogalmakban hitt s nem az emberagyagban”.

De úgy beszél vele, mint „férfi a férfival”.

SIMON ZSOLT, Privát ikon-sorozat (Álmodozó); (Kapu), 2010

Maglócsi István

2010

Maglócsi István

Maglócsi István

2010

Maglócsi István

2010

SIMON ZSOLTI, Privát ikon-sorozat (Megkísértés), (Anyal), 2010

Zbigniew Herbert

HODASZEVICs*

CHODASIEWICZ

A verselgető szlávok antológiájában találkoztam vele
 (a verseire nem emlékszem csak az antológia vizenyősségére)
 Hodaszevicz egy időben híres is volt – tudta magát forgatni
 ami persze nem baj de az entelecheiája
 nos az hibrid volt jól összezagyválva benne a
 test és lélek a hegy s völgy a marxista s katolikus hívó sőt
 a férfi és nő s ráadásul a költő maga félig orosz és félig lengyel

Művészete elejétől végig csupa csodálkozás
 számára minden meglepetés volt
 születése s léte a csillagok alatt
 Még nagyobb volt a zűr az egyéb „meglepetései”
 a gyökerei az ön- és közönségtudata körül
 ugyanis arról hogy ki ő maga sem tudott sokat
 úszott születése és halála között a mindenségben
 akár a tenger hullámain a moszat

Hodaszevicz verseket írt egyszer jókat máskor rosszakat
 (bár ez utóbbiak is olvashatóak voltak)
 volt bennük minden ami a vershez kell – hatásos
 melankólia szorongás élmény lírai pátosz
 néha láng csapott fel belőlük az égre
 máskor lehúzta őket az emlékkönyvek nehézsége

Írt Hodaszevicz – isten bocsá’ – prózát is bizony
 a gyermekkoráról s ez még szép is lehetett volna
 csakhogy a problémákat valahogy eltúlozta
 Swedenborgot s Hegelt idézte vegyesen
 mint a diák ki sokat olvas de felületesen

Született emigráns volt ahogy más
 gazember szent vagy akár művész
 Egyébként ágrólszakadt nemes
 egyik rokona báró vagy annak valami sleppje
 ezt a hozzátartozóját Hodaszevicz mindenesetre
 mindig melegséggel a hangjában emlegette
 csodálta hogy az emigráns létére is maga ura s hajlamát a mélabura
 valamint azt is hogy franciául élt írt és párizsi szeretővel bírt

Az emigráció mint létforma különös valami
 barátok s rokonok nélküli üres sátor
 benne kötelességek s szankciók nélkül élhet a bátor
 de úgyis mindenki látja vállán a korábbi haza terhét
 a történelem sötétjét az atavizmusokat retteneteket
 jobb a tükrökben élni félelem nélkül mint ott
 az emigráns álmából Merezskovszkij szól ki
 s Zinaida** szép lába villog

* Vlagyiszlav Hodaszevicz (1886–1939) orosz költő, 1922 után Párizsban telepedett le.

** Dmitrij Merezskovszkij (1866–1941) orosz költő, Zinaida Nyikolajevna Hippiusz (1869–1945) Merezskovszkij felesége, maga is költő. 1920 után mindketten nyugat-európai emigrációban éltek.

*Hodaszevics végül egy Oregon nevű államocskában halt meg
visszavonhatatlanul erdőkön hegyeken túl
nagyra dalmahodott fellegbe ásták a testét*

most a felhőkből hallani vihogó rímeit versét

Czesław Miłosz

A KÖLTÉSZETRŐL, A ZBIGNIEW HERBERT HALÁLÁT KÖVETŐ TELEFONHÍVÁSOK KAPCSÁN
O POEZJI, Z POWODU TELEFONÓW PO ŚMIERCI HERBERTA

*A költészet létezését
nem a fogantatás,
nem a magzat vagy a szülés,
s nem is a gyors növekedés
vagy a hervadás és a halál
teszi szükségessé,
a versnek mindehhez semmi köze.*

*A költészet nem a szív
alkóvjában lakik,
nem is a máj indulataiban
vagy a vesék komor végzéseiben,
s nem is az oxigén kegyétől függő agyban.*

*Nem kötelessége a létezés, de létezik. –
Aki eddig szolgálta,
dologgá válva fekszik,
sóra és foszfátra bomlik,
s elmerül testháza
káoszában.*

*Reggel csengeni kezdnek a telefonok.
Állunk a tükör előtt,
a szalmakalapok, szövet- és vászonfejfedők
ma is felkerülnek a fejünkre.
A hiúság s a vágyak ma sem nyugszanak.*

*A költészet pedig a pszichózis lázalmából,
a széteső szövetek sikolyából
s a karóba húzottak kínjából kiszabadulva*

*járja a világot
örök fényben.*

(Tőzsér Árpád fordításai)